

טיסת כהנים מעל קברים

א. פתיחה

בתקופה האחרונה עלה נושא טיסת כהנים מעל קברים לדיון פומבי, ו'פתרון' אחד במיוחד זכה לפרסום באמצעי התקשורת. מדובר בכהנים שבעקבות התייעצות עם רבניהם התעטפו בשקיות תוך כדי הטיסה על מנת להתכסות ב'צמיד פתיל' ולא להיטמא. המאמר שלפנינו יסביר את הנקודות ההלכתיות המעורבות בשאלה¹ ויסקור פתרונות חלופיים לבעיה זו.

בטרם נדון בנקודות אלו, עלינו להתייחס להיקף האיסור. כהן הנטמא למת עובר על איסור ולוקה (ויקרא כא:א-ד, רמב"ם הל' אבל ג:א). אך נראה שהאיסור על הכהן עצמו אינו הבעיה ההלכתית היחידה. הרמב"ם (הל' אבל ג:ה) פוסק שהמטמא את הכהן לוקה במידה והכהן שוגג, ואם הכהן מזיד עובר המטמא אותו על האיסור "ולפני עוור לא תתן מכשול"². כיוון שיש וודאות כמעט מוחלטת שבמטוס היוצא מהארץ או המגיע לארץ יהיה לפחות כהן אחד, הטייס עצמו יעבור על איסור דאורייתא של מטמא את הכהן (ואם הכהן מזיד – "ולפני עוור"), על אף שאינו כהן. הדיונים שפורסמו בעבר התמקדו באיסור על הכהן עצמו, אבל חשוב להדגיש שמי שאוסר על הכהן לטוס חייב לאסור גם על הטייסים להטיס שכן האיסור על המטמא זהה בחומרתו לאיסור על הכהן עצמו.³

על כל פנים, את הדיון כולו יש לחלק לשני מצבים:

א. מצב בו יש ודאי טומאה (המטוס בוודאי עובר מעל בית קברות).

- יש להדגיש שכל הדיון כאן אינו נוגע לשתי בעיות אחרות שיש לכהנים בטיסה לחו"ל: (1) טומאת ארץ העממין (עי' רמב"ם הל' אבל ג:ד). בעיה זו קיימת רק ביציאה מן הארץ. (2) מת על המטוס עצמו, כך שהכהן יהיה בתוך אוהל המת. חשש זה קיים בחזרה מחו"ל בלבד כיון שמקובל להביא גופות מחו"ל לקבורה בארץ, ועיין בשו"ת אגרות משה (י"ד ב:קסד) שדן בנושא זה. אמנם, חלק מהדיון במאמר זה, כגון סיווגו של המטוס ככלי מתכת או ככלי אבן, נוגע גם לשאלה השניה, אך הדיונים לגבי אוהל זרוק וטומאת קבר ייחודיים לשאלת טיסה מעל קברים.
- עיין עוד בדברי הרמב"ם בהל' כלאים (י:לא), וברדב"ז (שם); ובדבריו בהל' נזירות (ה:כ).
- טענה זו נכונה גם ביחס להעלאת מתים לקבורה בא"י במטוסים מסחריים. מי שאוסר על כהנים לטוס כשיש מת על המטוס צריך גם לאסור על משפחת המת להעלותו במטוס שסביר שימצאו בו כהנים.

ב. מצב בו יש ספק טומאה, והשאלה היא כיצד להכריע בספק זה. נפתח במצב בו יש ודאי טומאה, ונפרט שלושה מהלכים שונים שיובילו להיתר לטוס. מתוך מודעות לכך שבכל אחד מהשלושה חסרונות ובעיות, מסקנה של היתר תתבסס על צירוף המהלכים השונים.

ב. מהלך א' – הקבר אינו מטמא

כלל נקוט בידינו בדיני טומאת מת: "טומאה רצוצה בוקעת ועולה עד לרקיע" (עי' אהלות ז:א, רמב"ם הל' טומאת מת ז:ה). כלומר, כל מה שנכנס לשטח שמעל לטומאה רצוצה ו'מאהיל' על המת נטמא. ברם, אוהל מסוגל להפסיק את הטומאה כך שמה שמעליו לא נטמא (עי' אהלות ח:א).

האם קבר יכול להיחשב כאוהל החוצץ בפני טומאה? המשנה באהלות (א:ז) קובעת שקבר בשיעור טפח על טפח ברום טפח ('פותח טפח') דינו כ'קבר סתום'. לפי הגמ' בנזיר (נג:נד), בקבר כזה הטומאה בוקעת ועולה והמאהיל עליו טמא. דברים אלו סותרים לכאורה את הגמרא בברכות שמביאה את הסיפור הבא:

דאמר רבי אלעזר בר צדוק: מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל ... דאמר רבא: דבר תורה, אהל – כל שיש בו חלל טפח – חוצץ בפני הטומאה, ושאין בו חלל טפח – אינו חוצץ בפני הטומאה, ורוב ארונות יש בהן חלל טפח, וגזרו על שיש בהן משום שאין בהן, ומשום כבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן.

(ברכות יט:)

מהגמ' בברכות עולה שאם יש חלל בשיעור טפח בארון, נחשב הארון כאוהל ו'מציל' (מונע מהטומאה לטמא מה שמעליה) מן התורה. לעומת זאת, במשנה באהלות ובסוגייה בנזיר משתמע שבקבר הטומאה בוקעת ועולה עד לרקיע למרות שקיים שיעור 'פותח טפח'. בראשונים ישנן גישות שונות כדי ליישב סתירה זו, וניתן לחלק אותן לשתי קבוצות:

א. **חלל טפח בקבר אינו חוצץ בפני הטומאה** – רוב הראשונים מאמצים את פשטות המשנה באהלות והסוגייה בנזיר לפיהן קבר מטמא את המאהיל עליו אף אם יש בו חלל טפח. ממילא, הם מסייגים את הגמ' בברכות בדרכים שונות:

1. הרמב"ם (הל' טומאת מת יב:ו) מפרש שההיתר של הגמ' בברכות מוגבל ל"ארונות של עץ", שאינם מוגדרים כקברים אלא כאוהלים, ולכן דוקא בהם חלל טפח חוצץ כמו באוהל רגיל.⁴

2. התוספות (ברכות יט: ד"ה רוב) טוענים שהגמ' בברכות מתייחסת אך ורק ל'קבר פתוח', אבל ב'קבר סתום' הטומאה בוקעת ועולה עד לרקיע.

3. הראב"ד (הל' טומאת מת יב:ו) סבור שחלל טפח בקבר אינו חוצץ, אך אין בכך קושייה על הגמ' בברכות משום שכהנים אינם מוזהרים על טומאת קבר מדאורייתא, אלא מדרבנן.⁵

ב. חלל טפח בקבר חוצץ בפני הטומאה – ישנם ראשונים שהבינו שחלל טפח אכן חוצץ בפני הטומאה אף בקבר כפשטות הסוגייה בברכות:

1. הפירוש המיוחס לרש"י (נזיר נג: ד"ה זה קבר סתום) מפרש שהגמ' בנזיר דנה בקבר שאין בו חלל טפח. מכאן, שלדעתו קבר שיש בו חלל טפח אכן חוצץ בפני הטומאה מדאורייתא, על אף שהדבר סותר את פשטות המשנה באהלות.

2. הראב"ד במקום אחר (הל' טומאת מת ז:ז) סבור שחלל טפח פנוי בקבר חוצץ בפני הטומאה מדאורייתא, אבל אם המת ממעט את השיעור של טפח, כך שהטפח אינו פנוי אלא כולל את המת עצמו, הטומאה בוקעת ועולה עד לרקיע.⁶

לפי שיטת הפירוש המיוחס לרש"י בנזיר, ולפי שני הפירושים של הראב"ד, יוצא שאין איסור דאורייתא על טומאת אוהל מעל הקבר במידה וישנו חלל טפח, והרי לפי הגמ' חוצץ בפני הטומאה אף בקבר כפשטות הסוגייה בברכות:

4 לא ברור מדוע לפי הרמב"ם "ארונות של עץ" אינם בכלל קבר, וניתן להציע סברות שונות: (1) עץ נחשב חומר ארעי וזמני וממילא אינו יכול להיות 'קבר'. (2) ארון של עץ אינו יכול להיות 'קבר' כיון שמוגדר ככלי. (3) ארונות אלו אינם טמונים בקרקע, ולכן אינם מוגדרים כ'קברים'. (4) ארון של עץ אינו נחשב למקום הקבורה הסופי של האדם, ולכן אינו 'קבר'. כמובן, שישנן נפקא מינות בין הסברות השונות שהעלינו, כגון ארון של אבן שאינו טמון בקרקע ועוד.

5 הראב"ד פתר חלק מהבעיות הטקסטואליות, אבל לפי דבריו קשה – מדוע כהן הנכנס לבית הקברות לוקה? (עיין למשל במסכת עירובין (זז): "בית הקברות סלקא דעתך? טומאה דאורייתא היא"). הרי כהן אינו מוזהר על בית הקברות מן התורה כיוון שלרוב הארונות יש חלל טפח.

6 בשני המקרים הנוגעים בצדי הקבר טמא, וזאת בניגוד למקרה שבו בקבר אין כלל שיעור טפח. במקרה כזה, יש טומאת אוהל (טומאה רצוצה) מחמת המת עצמו, ולא מדין קבר, ולכן אין טומאת מגע בצדי הקבר.

בברכות "רוב ארונות יש בהן חלל טפח". לפי הפירוש הראשון של הראב"ד, אפילו אם יש טומאה מדאורייתא מעל קבר עם חלל טפח, אין הכהן מוזהר על טומאה זו מאחר ואינה טומאה 'מעצמו של מת'.⁷ לפי הפירוש השני של הראב"ד, ולפי הפירוש המיוחס לרש"י בנזיר, חלל טפח בקבר אכן חוצץ בפני הטומאה. אם כך, לכאורה ניתן להיעזר בשיטות אלו בכדי להתיר טיסה לכהנים מעל קברים. אולם, יש לציין ארבע בעיות:

- א. רוב הראשונים⁸ חולקים על הראב"ד והפירוש המיוחס לרש"י, וקשה לסמוך עליהם הלכה למעשה.
 - ב. שיטה כזו מוקשית לאור ריבוי הסוגיות בהן נאמר במפורש כי קיים איסור דאורייתא בכניסת הכהן לבית הקברות.⁹
 - ג. אף לפי ראשונים אלו, עדיין קיים איסור דרבנן שהותר בגמ' בברכות רק בגלל "כבוד מלכים". לא ברור האם היתר זה כולל גורמים אחרים, כגון שעת הדחק וצורך מצווה וכו', ולכן אין להסתמך על כך להיתר גורף.
 - ד. במציאות הקיימת כיום, אין וודאות שברוב הקברים יש חלל טפח, ובמיוחד לא בקברים ישנים. כאשר אין חלל טפח, ההיתר של הגמ' בברכות אינו רלוונטי וישנו איסור דאורייתא לכל הדעות.
- למרות כל האמור לעיל, ניתן אולי לצרף את שיטת הפירוש המיוחס לרש"י והראב"ד כסניף לקולא רחבה יותר.

7 עיין ברמב"ם (הל' נזירות ז:א), ובחידושי ר' חיים הלוי על הרמב"ם (הל' טומאת מת ז:ד).

8 עי' למשל בשו"ת הרשב"א (א:קלו) שדוגל בכיוון הכללי של התוס'.

9 עיין נדרים (ד), בבא מציעא (לב), סוטה (מד). ועוד הרבה סוגיות. כבר הרמב"ן (שבועות יז. ד"ה והר"ד משה הספרדי) התייחס לשאלה זו, והציע שמן הסתם בכל בית קברות יש עצמות מן המת המפוזרות גם שלא בקברים, ולכן ישנו איסור דאורייתא. אמנם, דבריו נראים דחוקים שכן לכאורה אין וודאות מספקת כדי לחייב מלקות על כך. יתר על כן, עצמות בודדות אינן מטמאות באוהל אלא כשיש שדרה וגולגלת או רוב מנין ובנין (עי' אהלות ב:א,ג), ואינן מצטרפות משני מתים שונים (שם ב:ו), ואם כן מדובר על חשש למגע בלבד.

ג. מהלך ב' – המטוס כאוהל החוצץ בפני הטומאה

כאמור, אוהל חוצץ בפני הטומאה. אם כך, במידה וניתן להחשיב את המטוס כאוהל הוא יחצוץ בפני הטומאה, ולא תהיה בעיה של טומאה לכהנים. אולם, ייתכן שמטוס אינו עומד בתנאים ההלכתיים המגדירים 'אוהל' שחוצץ בפני הטומאה, וזאת משתי סיבות:

- א. המטוס עשוי להיחשב כ'אוהל זרוק', כיוון שהוא במצב של תנועה, ובמידה ופוסקים ש'אוהל זרוק לאו שמייה אוהל' הוא לא יחצוץ בפני הטומאה.
 - ב. ייתכן שהמטוס מקבל טומאה, ואם כך חלה לגביו קביעת הגמ' (בבא בתרא יט:): "כל דבר שהוא מקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה".
- נדגיש – על מנת שהמטוס יחצוץ בפני הטומאה הוא צריך לעמוד בשני תנאים אלו, ולכן נצטרך לעקוף הן את הבעיה של אוהל זרוק והן את הבעיה של קבלת טומאה.

אוהל זרוק

'אוהל זרוק' הוא אוהל נייד. בגמרא בעירובין (ז:) מובאת מחלוקת תנאים האם אוהל כזה נחשב אוהל לצורך חציצה בפני הטומאה. הגמרא שם תולה את מחלוקת התנאים האם לכהן מותר להיכנס בשידה תיבה ומגדל לארץ העמים (חוץ לארץ, שגזרו עליה חכמים טומאת אוהל) בשאלה האם "אוהל זרוק שמייה אוהל" או "לאו שמייה אוהל". לאור זאת, עלינו לברר שתי שאלות:

- א. כיצד נפסקה ההלכה – האם אוהל זרוק "שמייה אוהל" או "לאו שמייה אוהל"?
- ב. האם מטוס נחשב כ"אוהל זרוק"?

כיצד נפסקה ההלכה?

באשר לשאלה הראשונה, רוב הראשונים (עיי' למשל ברמב"ם הל' טומאת מת יא:ה) פסקו שאוהל זרוק לאו שמייה אוהל. לעומתם, הרשב"א (עבודת הקודש בית נתיבות שער ה' טו:קה, מובא במגיד משנה הל' עירובין ו:ז) פסק שאוהל זרוק שמייה אוהל. בהסבר מחלוקתם כתב הפני יהושע (סוכה כא. ד"ה בתוספות בד"ה ועל גביהן) שהמחלוקת היא רק לגבי איסור דרבנן, אבל מן התורה אוהל זרוק חוצץ גם לרמב"ם ולתוספות. כך כתב גם השבות יעקב (שו"ת ח"א סי' פ"ה), והבנה כזו עולה כבר במאירי בעירובין (ז: ד"ה כבר בארנו). המאירי טוען שסומכים על אוהל זרוק במידה ויש ספק האם הכהן עובר על גבי קבר, אך לא בקבר וודאי. דעתו מובנת אם נקבל את היסוד

של הפני יהושע והשבות יעקב, לפיו מדובר רק באיסור דרבנן, ועל כן במצב של ספק ניתן להקל. כללו של דבר, גם אם פוסקים שאוהל זרוק לאו שמיה אוהל, ייתכן שמן התורה האוהל חוצץ וקיים רק איסור דרבנן.

מעבר לכך, באחרונים דעת הרשב"א אינה דחוייה מכל וכל. הרב יצחק אלחנן ספקטור (הובאו דבריו בשו"ת ציץ אליעזר חלק "ב סי' סב:י), בקשר להיתר ה'אייזן באהן' (רכבת) באירופה במקום שהמסלול עבר מעל קברי ישראל, הציע שהמעמד של אוהל זרוק נחשב לספק טומאה מאחר ונחלקו בעניין הרשב"א ושאר הראשונים, והרי ההלכה היא שספק טומאה ברשות הרבים טהור.¹⁰ כיוון שכך, אף אם נגיע למסקנה שמטוס נחשב אוהל זרוק, לפי הרי"א ספקטור מדובר בספק טומאה בלבד גם אם המטוס חולף בוודאות מעל קבר.

האם מטוס נחשב אוהל זרוק?

כעת יש לדון האם אכן ניתן להחשיב את המטוס כאוהל זרוק. על פניו, ניתן להציע שלוש אפשרויות:

- א. המטוס הוא אוהל זרוק.
- ב. המטוס יותר יציב מאשר אוהל זרוק, ולכן יחצוץ אף אם אוהל זרוק לאו שמיה אוהל.
- ג. המטוס פחות יציב מאשר אוהל זרוק, ולכן לא יחצוץ אף אם אוהל זרוק שמיה אוהל. כאמור, בסוגייה בעירובין (ל:) מובאת מחלוקת תנאים האם אוהל זרוק "שמיה אוהל" או "לאו שמיה אוהל". אולם, ממקורות אחרים מתקבל הרושם שהעניין יותר פשוט. הגמ' בסוכה מצטטת את המשנה בפרה (ב:):

חצירות היו בנויות בירושלים על גבי הסלע ותחתיהם חלל מפני קבר התהום, ומביאים נשים עוברות ויולדות שם ומגדלות בניהן שם לפרה [על מנת שיהיה כהן טהור שיוכל לטהר אחרים על ידי פרה אדומה], ומביאין שורין ועל גביהן דלתות ותינוקות יושבין על גביהן וכוסות של אבן בידיהם. הגיעו לשילוח, ירדו לתוך המים ומלאום ועלו וישבו להם. ר' יוסי אומר: ממקומו היה משלשל וממלא מפני קבר התהום. ותניא, ר' יהודה אומר: לא היו מביאין דלתות אלא שוורים.

(סוכה כא.)

המשנה מתארת כיצד הקפידו לשמור על טהרתם של ילדי כהנים שהיו מיועדים לעשיית פרה אדומה. הילדים גודלו בחצרות מיוחדות, וכשהגיע הזמן לצאת למלא מים לצורך אפר הפרה, היו מרכיבים אותם על גבי שוורים עם דלתות על גביהן. תפקיד הדלתות, לכאורה, הוא לשמש כאוהל החוצץ בפני כל טומאה מלמטה. משנה זו קשה לדעה לפיה "אוהל זרוק לאו שמיה אוהל", שהרי הדלת שעל גבי השור נחשבת אוהל זרוק ובכל זאת חוצצת. הראשונים מביאים שני תירוצים בכדי ליישב משנה זו עם הדעה שאוהל זרוק לאו שמיה אוהל¹¹:

א. **רבינו תם** (תוס' עירובין ל:ל-לא. ד"ה ומר סבר) מבאר, שבמשנה בפרה לא הדלת היא האוהל, אלא השור. לגבי שוורים ישנו לימוד מיוחד, על פי הפסוק (איוב י:א): "וּבְעֶצְמוֹת וְגִידִים תִּסְכְּכֵנִי", ש-"השוורים – רחמנא קרינהו אוהל", ולכן אין בעיה של אוהל זרוק בשוורים למרות ניידותם.

ב. **הריטב"א** (עירובין ל: ד"ה והקשו בתוספות) טוען, שהסוגייה בעירובין עוסקת אך ורק בכלי עץ 'הבאים במידה' (מחזיקים יותר מארבעים סאה). באופן רגיל, כלים אלו אינם מקבלים טומאה מכיוון שאינם מיטלטלים מחמת גודלם (עי' חגיגה כו:). הריטב"א מסביר שדין אוהל זרוק קיים דווקא כאשר המעמד של 'כלי עץ הבאים במידה' מופקע מכלים אלו, משום שהם ניידים למרות גודלם. במקרה כזה, הם מקבלים טומאה ככל כלי ואינם חוצצים בפני טומאה, כפי שנאמר בגמ' (בבא בתרא יט:). לעומת זאת, במשנה בפרה ובסוגייה בסוכה מדובר על דברים שמלכתחילה כלל אינם כלים, כגון דלתות, ועל כן הם חוצצים אף במצב של תנועה ואין בהם דין אוהל זרוק.¹²

11 יש קושי מסוים, כמעט מבני, בתירוץ אלו. הגמ' בעירובין (ל:ל-לא.) שאלה מתייחסים הראשונים, דנה באפשרות להניח תרומה בבית הקברות כעירוב לכהן. העירוב חל רק במידה ולבעלים יש נגישות אליו, ולשם פסילת העירוב יש לדחות כל אפשרות מעשית של גישה אליו. הגמ' תולה את חלות העירוב במחלוקת התנאים לגבי אוהל זרוק, כאשר אם 'אוהל זרוק שמיה אוהל' – יוכל הכהן להיכנס לבית הקברות באוהל זרוק והעירוב חל. הנחת היסוד של הגמ' היא שאם 'אוהל זרוק לאו שמיה אוהל' אין שום היכי תימצוי להיכנס לבית הקברות, ולכן העירוב אינו חל. לפי זה, לא ייתכנו מקרים יוצאי דופן וכל אוקימתא היא בלתי אפשרית, כיוון שבשורה התחתונה הגמ' מניחה שאין ביכולתו של הכהן להיכנס. אמנם, הקושייה הזאת היא על דברי הראשונים ולא על דברינו, וצ"ע.

12 ייתכן שזו כוונת הר"ש משאנץ המובא בתוס' (עירובין שם), אך דבריו אינם ברורים כל צרכם. תירוץ נוסף נמצא בדברי המשנה למלך המבאר את דעת הרמב"ם (הל' טומאת מת יא:א-ג ד"ה ודע דהא דנתן).

לפי דברי הריטב"א, דין אוהל זרוק קיים אך ורק בכלי עץ הבאים במידה, ופשוט שמטוס יחצוץ בפני הטומאה שהרי אינו כלי עץ.¹³ יתרה מכך, גם לפי דעת רבינו תם יש מקום לעיון. ניתן היה להבין, שמדובר בגזירת הכתוב אקראית לפיה דווקא בהמה חוצצת על אף שהיא אוהל זרוק. אלא, שקשה לקבל דעה כזו, משום שהמקור שמביא ר"ת לדבריו הוא מספר איוב, והרי "דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן" (עי' למשל ב"ק ב:). מעבר לכך, הפסוק אינו מתייחס כלל לבהמה, אלא לגוף האדם, ואין שום סיבה להסיק ממנו שיש דין מיוחד בבהמה.

לכאורה, ר"ת לומד מהפסוק שבהמה, מחמת גודלה, נחשבת אוהל חשוב וקבוע ואיננה אוהל ארעי, על אף שהיא במצב של תנועה. אם כך, מסתבר לומר שבכל דבר גדול וחשוב ההגדרה כאוהל אינה פוקעת מחמת הניידות – בוודאי במטוסים, שהם גדולים פי כמה וכמה מכל בהמה. כלומר, גם לדעת ר"ת ייתכן שמטוס יחצוץ בפני הטומאה אף אם אוהל זרוק לאו שמיה אוהל. מובן, שעל השערה כזאת קשה להסתמך להלכה למעשה, אבל אולי ניתן לצרף אותה כסניף לקולא עם היתרים נוספים.¹⁴ מצד שני, ייתכן שמטוס פחות יציב מאשר אוהל זרוק, ולכל הדעות לא יחצוץ בפני הטומאה. בהקשר זה, יש לבחון את המשנה באהלות:

אלו לא מביאין ולא חוצצין... והדולג ממקום למקום, והקופץ ממקום למקום, והעוף הפורח, וטלית המנפנפת וספינה שהיא שטה על פני המים.
(אהלות ח:ה)

מהמשנה עולה, שדברים הפורחים באוויר אינם נחשבים כאוהל, ולא מוזכר שקיימת דעה החולקת על כך. הדבר מפתיע לאור הסוגיות בעירובין ובסוכה והמשנה בפרה, ובראשונים ישנן שלוש דעות בביאור היחס שבין משנה זו לבין דין אוהל זרוק:

13 לדבריו, המחלוקת באוהל זרוק היא אך ורק במקרה שבו האוהל פורח באויר, אבל כאשר האוהל נישא בידי אדם או בהמה לדברי הכל הריהו אוהל. לפי הגדרה זו, מטוס זהה לכאורה לאוהל זרוק. עיין בהמשך הדיון בהגדרתו ההלכתית המדויקת של המטוס על פי הרכב חומריו. גם אם מטוס אינו בגדר אוהל זרוק, בכדי להתיר לכהן לטוס עלינו לקבוע כי מטוס אינו כלי המקבל טומאה, ובכך נדון להלן.

14 בתחומים אחרים יש פחות מקום להרחבות יצירתיות מעין אלו, אך בסדר טהרות שהוזנח במשך מאות שנים, חסרה התפתחות הלכתית טבעית ולא מצוי בו אותו ריבוי חידושים ודעות למיניהם כפי שמצוי בתחומים אחרים, ומקום הניחו לנו אבותינו להתגדר בו. מו"ר הרא"ל שליט"א הסכים איתי בנוגע לעיקרון זה לפיו אין להסתייג מחשיבה מקורית בפסיקה בענייני טהרות, בתנאי שמדובר בהיתר רחב המורכב ממקורות נוספים.

א. **תוספות בנזיר** (נה. ד"ה והתניא) – ההבדל נעוץ בכך שאוהל זרוק אינו פורח באוויר, אלא נישא בידי אדם או בהמה ולכן הוא מחובר לקרקע במידה מסויימת. לעומתו, הדברים המוזכרים במשנה באהלות פורחים באוויר לחלוטין. לכן, "טלית המנפנת" לדברי הכל אינה אוהל מפני שכלל אינה מחוברת לקרקע.

ב. **רבנו חננאל** (עירובין לא.)¹⁵ – המחלוקת באוהל זרוק היא רק כאשר בפועל האוהל נח אלא שתיאורטית הוא "ראוי להיזרק". כאשר האוהל במצב של תנועה הוא אינו אוהל לכל הדעות, ועל כן מדובר במשנה באהלות.

ג. **הרמב"ם** – מדברי הרמב"ם נראה שהדברים המוזכרים במשנה באהלות אכן כלולים בקטגוריה של אוהל זרוק והמשנה סבורה כדעה ש"לאו שמייה אוהל":

הנכנס לארץ העכו"ם בשידה תיבה ומגדל הפורחין באויר טמא, שאהל זרוק אינו קרוי אהל.

(הלי' טומאת מת יא: ה)

לפי רבנו חננאל, המטוס בשעת מעופו אינו נחשב אפילו לאוהל זרוק, ולא יחצוץ בפני הטומאה גם אם נכריע שאוהל זרוק שמייה אוהל. לפי הרמב"ם, נראה שאין הבדל בין אוהל זרוק לבין טלית המנפנת וכדו', וחוזרים לדיון שהצגנו לעיל בשאלת הפסיקה באוהל זרוק.¹⁶ אולם, לפי שיטת התוס' בנזיר, יש מקום לדון מדוע אוהל זרוק הנישא בידי אדם או בהמה עדיף על פני אוהל הפורח באוויר. ייתכן שההבדל נעוץ בכך שטלית המנפנת אינה יציבה כל צרכה, ועל כן אינה נחשבת אפילו לאוהל זרוק. אם כך, מטוס עשוי להיחשב כאוהל זרוק על אף שהוא פורח באוויר מכיוון שהוא מספיק יציב וקבוע, אך הדבר צריך תלמוד.

15 דבריו הובאו גם ברשב"א ובריטב"א (עירובין ל:). ועיין בתוס' (נזיר נה. ד"ה והתניא) שציטטו בשמו כפירושם שהצגנו למעלה.

16 הרמב"ם פוסק את דין המשנה באהלות שני פרקים לאחר מכן (הלי' טומאת מת יג:ה) ומנמק: "שאע"פ שהאהילו אינו אוהל המתקיים". לאור זאת, הגר"ח (שם יא:ה) סבור שהרמב"ם אכן מחלק בין אוהל זרוק לבין טלית המנפנת וכדו', אך כפי שראינו פשוט דברי הרמב"ם בפ"א מעידה על כך שדין אחד לשניהם. כאמור לעיל, המשנה למלך (הלי' טומאת מת יא:א-ג ד"ה ודע דהא דתנן) מציע שלדעת הרמב"ם דוקא אוהל הפורח באויר נחשב אוהל זרוק, אבל אם הוא מהלך על גבי קרקע לדברי הכל נחשב אוהל וחוצץ בפני הטומאה. עיין בשיעור בעניין "טומאת אוהל", שבו עסקנו באוהל זרוק.

שיטת הר"ש – עוף הפורח לא נטמא

ההבנה העולה ממספר סוגיות (למשל, חולין קכה-קכה: נזיר נה), והפשוטה מצד הסברה, היא שהיטמאות על ידי האהלה נחשבת כמעין מגע. כלומר, כאשר האדם או הכלי עצמם חולפים מעל למת ומאהילים עליו, לא שייכים המושגים אוהל זרוק או טלית המנפנת משום שהמאהיל על המת בכל אופן שהוא – נטמא. הסייגים המצמצמים את הגדרת אוהל שייכים אך ורק לגבי הבאת טומאה (כאשר הנטמא אינו נוגע בעצמו במת ואינו מאהיל עליו אלא נמצא יחד אתו תחת אותו אוהל), ולגבי חציצה בפני הטומאה. אמנם, אותה הבנה פשוטה אינה נכונה לדעת הר"ש:

אם היתה טהורה נזרקה על גבי מת – דדמי לעוף הפורח ולקופץ ממקום למקום שאינו מביא טומאה לאחרים כדתנן באהלות פ"ח (מ"ה), והוא הדין על עצמו.

(ר"ש טהרות ד: ג ד"ה אם היתה)

הר"ש סבור שדבר החולף מעל המת לא נטמא. דבריו תמוהים, וכבר הקשה עליו החזון איש (טהרות ד:ג), אבל לדעתו המטוס, והכהן שבו, לא ייטמאו ולכן אין בעיה כלל ועיקר.¹⁷

האם מטוס מקבל טומאה?

גם אם נעקוף את הבעיה של אוהל זרוק, בכדי לחצוץ בפני הטומאה המטוס חייב לעמוד בתנאי נוסף. הגמרא בבבא בתרא (יט:), על פי המשנה באהלות (יג:), קובעת ש"כל דבר שהוא מקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה". לאור זאת, יש לדון בשאלה האם מטוס מקבל טומאה.

לפי המשנה בכלים (טו:א), כלי עץ המחזיקים יותר מארבעים סאה ('באים במידה') אינם מקבלים טומאה. לעומתם, כלי מתכת מקבלים טומאה אף אם באים במידה. כיוון שמטוס בוודאי 'בא במידה', יכולתו לחצוץ בפני הטומאה חייבת להתבסס על שלילת סיווגו ככלי

17 מצד הסברה דבריו מחודשים למדי. בשיעור בעניין "טומאת אוהל" דנו באופי ההיטמאות של חפץ טהור בתוך אוהל המת: האם החפץ נטמא מחמת 'מעשה אהילה' (האהלה) או מפני שהוא נמצא ב'מקום המת'? הנחנו כדבר פשוט, על פי הסוגייה בחולין (קכה-קכה:), שהאהלה של החפץ עצמו מעל המת מטמאת כעין מגע משום שהטומאה מתפשטת כלפי מעלה, וכלל אין צורך בהימצאות במקום המת. כנראה שהר"ש חולק על כך, וסבור שגם היטמאות באהילה מעל מת נובעת מהימצאות במקום המת, וממילא דבר החולף מעליו ואינו קבוע לא נטמא.

מתכת. מטוס עשוי מאלומיניום, ואם כך עלינו לעמוד על מעמדו של אלומיניום על פי ההלכה.

התורה בפרשת מטות עוסקת בדיני טומאה והגעלה, ומפרטת רשימה של מתכות:

אֶךְ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף אֶת הַנְּחֹשֶׁת אֶת הַבְּרָזֶל אֶת הַבַּדִּיל וְאֶת הַעֲפָרֶת :
(במדבר לא: כב)

התורה אינה מזכירה שם כולל של 'כלי מתכת', אלא מפרטת לנו ששה חומרים שונים, ומתברר שלמעשה כולם מיני מתכת. כיצד יש להבין זאת? נעיין בדברי רש"י בראש השנה:

וחכמים מטהרים מטומאת כלי מתכות דאורייתא, אלא משום טומאת כלי זכוכית דרבנן, שאין כלי מתכות טמאין דאורייתא אלא המנויין בפרשה (במדבר לא) 'הזהב והכסף והנחשת והברזל וגו'.

(רש"י ראש השנה יט: ד"ה וחכמים מטהרין)

רש"י טוען שכלי זכוכית אינם נחשבים 'כלי מתכת' לעניין טומאה על אף שלדעתו מבחינה פיזית הם ניתכים. זאת משום שהתורה לא קבעה קטגורית ש'כלי מתכת' מקבלים טומאה, אלא פירטה רשימה של ששה מתכות מסויימות, ורק כלים ממתכות אלו מקבלים טומאה. מצד היותה דבר ה'ניתך' זכוכית אכן שייכת לקטגוריית המתכות – אבל היא אינה מוזכרת ברשימה שבפרשת מטות. כך משתמע גם מהקדמת הגר"א לסדר טהרות (ד"ה הכלים), שם הוא כותב שישנם אך ורק ששה מיני כלי מתכת.¹⁸ לעומתם, הרמב"ם הבין לכאורה אחרת:

וכן קוראים לכל הכלים הניתכים דוקא כלי מתכות, ואין כלי זכוכית בכללם.

(הקדמה לפיה"מ לסדר טהרות ד"ה נמצא מנין אבות הטומאה¹⁹)

מדברי הרמב"ם משמע, שהוא חולק על רש"י וסבור שכל כלי הניתך נחשב לכלי מתכת, גם אם אינו מפורש ברשימה שבתורה. לכאורה, מעמדו של אלומיניום תלוי במחלוקת זו. אם קיימת קטגוריה כללית של 'כלי מתכת' כדברי הרמב"ם, אזי יש להחשיב אלומיניום ככלי מתכת שהרי מבחינה פיזיקלית הוא ניתך, ומטוס לא יחצוץ בפני הטומאה. אך אם נבין כדברי רש"י והגר"א, שרק ששת המינים המפורטים בתורה נחשבים 'כלי מתכת', אין

18 בעל התפארת ישראל בהקדמתו לסדר טהרות – 'בקש דעת' (אות מ"ד) כתב דברים דומים. אמנם, מובאת שם בסוגריים הערה (אשר מקורה לא ברור כל צרכו) שחולקת על כך, וכוללת אף מיני מתכת שאינם מופיעים ברשימה.

19 עמוד י"ב בטור השני בהוצאת הרב קאפח.

להחשיב כלי אלומיניום ככלי מתכת אלא כמעין 'כלי אבנים', ולכן מטוס יחצוץ בפני הטומאה.

גם הגאון ר' משה פיינשטיין (ש"ת אגרות משה י"ד ג:כב) פסק לפטור כלי אלומיניום מטבילה מן התורה בגלל שאלומיניום אינו מופיע ברשימת המתכות בתורה, כפי שהצגנו בשם רש"י. אלא, שהוא מעלה חידוש עצום ולפיו למרות שכלי אלומיניום אינם כלי מתכת מן התורה, הרי אינם גרועים מכלי זכוכית שחייבים בטבילה (ומקבלים טומאה) מדרבנן. לפי זה, כלי אלומיניום דינם ככלי זכוכית. אמנם, ישנה תשובה אחרת (י"ד ב:קסד) שבה נשאל הגרמ"פ לגבי מקרה בו יש מת בתא המטען של המטוס עצמו. גם שם נוקט הגרמ"פ בשיטת רש"י (אם כי אינו מזכיר את דברי רש"י) אך שם הוא מפקפק בעניין זה ואינו מגיע למסקנה לדינא. נוסף על כך, בתשובה זו הוא אינו מחשיב מתכות שאינן ברשימת התורה ככלי זכוכית, אלא ככלי אבן שאינם נטמאים אפילו מדרבנן. כיוון שכך, מסקנתו להלכה אינה ברורה לחלוטין.

המטוס ככלי זכוכית הבא במידה

דברי הגרמ"פ בתשובה הראשונה, לפיהם יש לדון אלומיניום ככלי זכוכית (למרות שלא הזכיר זאת בתשובתו לגבי מטוס), מחייבים אותנו להיכנס לדינו המעורפל של כלי זכוכית הבא במידה. התוספתא (כלים בבא בתרא ז:ז) דנה בנושא, אבל דבריה אינם ברורים כל צרכם, ונחלקו בפירוש הדברים הרמב"ם והראב"ד. דא עקא, שגם דברי הראשונים בנידון מעורפלים למדי:

השידה והתיבה והמגדל של זכוכית הבאים במדה טהורין, ושאר כלי זכוכית אף ע"פ שמקבלין ארבעים סאה הרי הן מקבלין טומאה, וזה חומר בכלי זכוכית מבכלי עץ.
השגת הראב"ד: ושאר כלי זכוכית. א"א אמת כך מצא בתוספתא ולא ידעתי טעמה. ואולי מפני שמלאכתן עבה והן עשויים לנחת, אבל שאר כלים מלאכתן דקה ועשויין להטלטל במלואן.
(הלי כלים ג:ג)

הרמב"ם העתיק את דברי התוספתא כלשונם, ולכן חילק בין סוגים שונים של כלי זכוכית, אם כי החלוקה אינה מנומקת וקשה לדעת אם מטוס ייחשב כתיבה וכדו' או כ"שאר כלי

זכוכית²⁰. הראב"ד משיג על חלוקה זו מצד הסברה, אבל מודה שדברי הרמב"ם מעוגנים בתוספתא. לגבי עמדתו של הראב"ד עצמו, לא ברור האם הוא דוחה את התוספתא ואז קיימות שתי אפשרויות – 1) כל כלי זכוכית הבאים במידה נטמאים 2) כולם אינם נטמאים – או שהוא מקבל לבסוף את חלוקתו של הרמב"ם.

על כל פנים, בביאורו בתוספתא עולה מהראב"ד שכלי זכוכית הבאים במידה נחשבים עקרונית ככלי עץ, אלא שרובם מקבלים טומאה מכיוון שעשויים להיטלטל במלואן. לפי זה, מטוס לא יקבל טומאה שהרי בוודאי אינו עשוי להיטלטל כלל ועיקר, וידון כמו ספינה או עגלה של עץ הבאים במידה שהם טהורים. אמנם, יש מקום לחלק ולטעון שלמטוס כח הנעה עצמי ולכן ייחשב כדבר העשוי להיטלטל במילואו והדבר צריך עיון.²¹

גם אם נניח שמטוס מקבל טומאה מדין כלי זכוכית הבא במידה, הרי שטומאה זו היא מדרבנן בלבד. אם כך, יש לבחון את השאלה האם כלי שמקבל טומאה מדרבנן בלבד חוצץ בפני הטומאה. המשנה למלך (הל' טומאת מת יב:ב) דן בשאלה זו ומציין את דברי הר"ש (אהלות יג:ה ד"ה ופחות מכביצה) והתוס' (בבא בתרא כ. ד"ה ועובד כוכבים) שהבינו שחפץ מסוגל לחצוץ בפני הטומאה באוהל המת למרות שהוא מקבל טומאה מדרבנן. לפי זה, מטוס יחצוץ בפני הטומאה אפילו אם הוא מקבל טומאה מדרבנן מדין כלי זכוכית הבא במידה.²²

20 יש להעיר, שעצם הקביעה שיש כלי זכוכית הבאים במידה שאינם מקבלים טומאה מפתיעה, מאחר וכלי זכוכית דומים או לכלי חרס או לכלי מתכת (עיי' שבת טו:–טז:), והרי שניהם מקבלים טומאה אפילו אם באים במידה. רק כלי עץ אינם מקבלים טומאה כשבאים במידה משום שהוקשו לשק (עיי' למשל חגיגה כו:). ממילא, הדבר תמוה מהיכתי תיתי שכלי זכוכית יהיו כמו כלי עץ? כנראה מדובר בקולא מיוחדת כיון שכל טומאתם היא רק מדרבנן, אך יש להניח שזו תמיהתו של הראב"ד על הרמב"ם.

21 לגבי תשובתו של ר' יצחק אלחנן ספקטור בעניין רכבת החולפת מעל בית קברות דנו בשאלה זו, ועיין להלן שציינו לשר"ת ציץ אליעזר (חלק י"ב סי' ס"ב).

22 אמנם, יש להזכיר שלשה גורמים שעלולים לשנות מסקנה זו:

1. טומאת מת לעומת שאר טומאות – התוס' דיברו על טומאה דרבנן שאינה טומאת מת, אבל ייתכן שאם מדובר בטומאת מת כלי זכוכית לא יחצוץ אף אם מדובר בטומאה דרבנן. עיי' בהקשר זה במשנה למלך (שם), ובמשנה אחרונה (אהלות יג:א).
2. דבר הראוי לקבל טומאה לעומת דבר שנטמא בפועל – ייתכן שאפילו דבר שמקבל טומאה רק מדרבנן לא יחצוץ במידה וכבר נטמא בפועל.
3. חציצה באוהל המת לעומת חציצה בצמיד פתיל – המשנה למלך (שם) מדייק מן הר"ש (כלים יז:טו ד"ה מ"מ) שבצמיד פתיל אף דבר שמקבל רק טומאה דרבנן אינו חוצץ, בניגוד לאוהל המת. עיין בשיעור בעניין "דבר שמקבל טומאה אינו חוצץ", שם עסקנו בשאלות אלו בהרחבה.

כלים העושיים מתערובת חומרים

כיוון שהמטוס מורכב מתערובת של חומרים שונים, בכדי לעמוד על הגדרתו המדוייקת של המטוס, עלינו להעמיק במעמדם של כלים אלו. המשנה במסכת כלים אומרת:

ברזל טמא שבללו עם ברזל טהור: אם רוב מן הטמא – טמא. ואם רוב מן הטהור – טהור. מחצה למחצה – טמא, וכן מן החלמא ומן הגללים.
(כלים יא: ד)

המשנה בסופה²³ קובעת שבמקרה של עירוב חרס המקבל טומאה עם גללים שאינם מקבלים טומאה – הולכים אחר הרוב. כלומר, בכלים העשויים מתערובת של חומרים הולכים אחר הרוב, ואם כן מכיון שרוב המטוס בנוי מתרכובות שונות של אלומיניום (80% לפי משקל), הרי שהוא נחשב כלי אלומיניום למרות שיש בו מיעוט של חומרים אחרים.²⁴

אמנם, הועלתה טענה (תחומין כהך כ"ב עמ' 505) שאפילו אם אחוז קטן של המטוס עשוי ממתכת המקבלת טומאה, ואותו אחוז קטן חיוני לקיום ותיפקוד המטוס, הרי כל המטוס מקבל טומאה משום שאותו אחוז הוא בגדר 'מעמיד'. בעיה זו קיימת רק במידה ויש חלק חיוני המורכב בלעדית מחומר המקבל טומאה, שכן אם החלק עצמו עשוי מסגסוגת המכילה כמה מתכות (וזו המציאות בדרך כלל) קבעה המשנה שהולכים אחר הרוב. בכל אופן, דין 'מעמיד' ביחס לטומאת כלים מופיע בשתי סוגיות:

א. הגמרא בשבת (טו:) מביאה מחלוקת בין רבי מאיר וחכמים לגבי כלי זכוכית (הטמא מדרבנן) שניקבו והטיף לתוכו אבר (עופרת). ר' מאיר סבור ש"הכל הולך אחר המעמיד", ועל כן הינו טמא מדין כלי מתכת, ואילו חכמים סבורים שהוא עדיין מוגדר ככלי זכוכית.

23 הרישא של המשנה מתייחסת לדין 'טומאה ישנה', שהיא גזירה מיוחדת בכלי מתכת ואין עניינה כאן (עי' שבת טז-יז:). הבאנו אותה רק כדי שהסיפא תהיה מובנת.

24 החלפתי דברים עם מהנדסים יראי שמיים בחברת בואינג (יצרן המטוסים הגדול בעולם), והם התקשו לקבוע בבירור האם ישנם חלקים מזעריים במטוס שעשויים ממתכות אחרות. מהנדסים אלו טוענים שהרכב המטוס הוא 80% אלומיניום. אחד מגדולי ישראל העלה שהמטוס הוא כלי עץ ורק מצופה במתכת, ולכן מעמדו תלוי במחלוקת שבין הרמב"ם והראב"ד (הל' כלים ד:ד) בעניין. כמובן, שאין להשערה זו כל אחיזה במציאות ימינו – כנראה נשתנו הטבעים של המטוסים.

ב. בסוגייה אחרת בגמרא בשבת (ס) דנה הגמ' בסולם, כשהשאלה היא האם ללכת אחרי שליבותיו או אחרי המעמיד. לדעת רבי נחמיה הולכים אחרי שליבותיו, ואילו חכמים אומרים: "הכל הולך אחר המעמיד".

על אף ששתי הסוגיות משתמשות באותו ביטוי – 'מעמיד', נראה שיש כאן שתי מחלוקות שאינן זהות זו לזו. בסולם (ובשאר המקרים באותה סוגייה) המעמיד הוא צידי הסולם שמשמשים כשלדת הסולם ומהווים חלק בסיסי ומהותי ממנו. צידי הסולם לא נועדו רק לחבר בין השליבות – בלעדיהם אין כלל סולם. לכן, סוברים חכמים ש"הכל הולך אחר המעמיד". לעומת זאת, בכלי זכוכית שהטיף לתוכו אבר, צורת הכלי עשויה כל כולה מזכוכית, והחלק העשוי ממתכת הוא רק תוספת חיצונית, על אף שתוספת זו חיונית לתשמיש הכלי. כיוון שכך, במקרה של 'מעמיד' לגבי אבר בכלי זכוכית רק ר' מאיר סבור שהולכים אחר המעמיד. חכמים חולקים על ר' מאיר ולדעתם הכלי עדיין מוגדר ככלי זכוכית למרות האבר שמעמידו. בשתי הסוגיות מדובר באותם חכמים ואין בכך סתירה, כיוון שמדובר על סוגים שונים של 'מעמיד', ולכן יש לפסוק כמותם בשתי הסוגיות. כך מבארים התוס':

ורבי מאיר היא דאמר הכל הולך אחר המעמיד – ובפרק במה אשה (לקמן דף נט:) דקתני שהיה רבי נחמיה אומר בטבעת הלך אחר חותמה, בעול הלך אחר סמלוניו, בסולם הלך אחר שליבותיו כו' וחכמים אומרים הכל הולך אחר המעמיד – לא מייתי הכא, דהכא קרי מעמיד זה מה שנותנין לתוכם, והתם קרי מעמיד דבר המעמיד כלי עצמו כגון עמודי סולם שמחברים את השליבות.

(תוס' שבת טו: ד"ה ורבי מאיר)

התוס' מחלקים לכאורה כפי שהצענו בין 'מעמיד' במובן של חלק המאפשר את תיפקוד הכלי, לבין דבר "המעמיד כלי עצמו" ומגדיר את צורת הכלי. חלוקה זו מוכחת גם ממקורות נוספים:

1. **הטור** (יורה דעה סי' ק"ב) דן בשאלה אלו כלים צריכים טבילה לאחר שנקנו מעכ"ם, ופוסק: "כלי של עץ שיש לו חישוקים של ברזל שמעמידים אותו – אינו צריך טבילה אפילו למי שהולך אחר המעמיד". בהמשך הוא מביא דעה לפיה יש להטביל אותו מספק ללא ברכה, ובשלחן ערוך (י"ד קכ"ו) נפסק שאין צורך אפילו בטבילה מספק.

כלומר, הטור מבחין בין שני הסוגים של 'מעמיד'. כיוון שחישוקים של ברזל אמנם חיוניים לתיפקוד הכלי ומחזקים אותו אפילו יותר מסתימת חורים, אבל הם אינם מגדירים את צורת הכלי – אין צורך להטביל אותם.²⁵

2. שנינו במשנה בכלים:

עץ המשמש את המתכת טמא, ומתכת שמשמש את העץ טהור.

(כלים יג: ו)

המשנה עוסקת בכלים פשוטים שאין להם בית קיבול, לאור הכלל שפשוטי כלי עץ טהורים בעוד שפשוטי כלי מתכת טמאים (כלים טו:א). המשנה קובעת שאם חלק העץ שבכלי משמש את חלק המתכת, הכלי מקבל טומאה על אף שאין לו בית קיבול, כיוון שיש לו מעמד של כלי מתכת. ולהיפך – אם חלק המתכת משמש את חלק העץ הכלי טהור, כיוון שהוא בגדר פשוטי כלי עץ. על פניו, הדברים נכונים גם במצב של 'מעמיד'. כלומר, לא הולכים אחר המעמיד דוקא, אלא אחר החלק העיקרי של הכלי שמבצע את המלאכה, וכך נפסק להלכה ברמב"ם (הל' כלים ד:ה-י). השוני בין עץ המשמש את המתכת לבין מקרה של מעמיד אינו ברור לחלוטין,²⁶ וניתן להסביר שמדובר בסוגים שונים של מעמיד. הכלל העולה, אפוא, מן המשנה הוא שאפילו אם חלקים חיוניים ומשמעותיים של הכלי, שהם בגדר מעמיד, עשויים מחומר המקבל טומאה – עיקר הכלי קובע.

לגבי מטוס, ברור שבורג זה או אחר של מתכת, חיוני ככל שיהיה, אינו נכלל בגדר 'מעמיד' המגדיר את צורת הכלי. ממילא, אם רק אחוז קטן מהמטוס עשוי מברזל, בעוד שרוב המטוס עשוי מאלומיניום וחומרים אחרים שאינם מקבלים טומאה, אין מקום להחשיב אותו ככלי מתכת. יש לציין, שגם הגאון הרב משה פיינשטיין התעלם מטענת מעמיד בתשובתו שהובאה לעיל. יתירה מזו, כל האחרונים שדנו ברכבת החשיבו אותה ככלי עץ למרות המסמרים הרבים, הגלגלים והקטר העשויים מתכת.

25 עיין בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ח"ד סי' תרכ"א, דפוס פראג) שכתב שאם הולכים אחר המעמיד בטומאה יש לפסוק כך גם לגבי טבילה, ולכן יש לטבול כלי עץ שיש לו חישוקים של ברזל. המהר"ם ממקד את העניין בשאלת היחס שבין דיני טומאת כלים לבין דיני טבילת כלים שנקנו מעכ"ם, ואכמ"ל.

26 עיין עוד בחזון איש (כלים יז:ג), חסדי דוד (כלים בבא מציעא ג:יד ד"ה ומ"מ), וסדרי טהרות (כלים יג:ו). כולם דנו בבעיה זו והגבילו את הדין של 'הכל הולך אחר המעמיד' בצורות שונות.

סוף דבר, מטוס הוא כלי אלומיניום, ומעמדו תלוי במחלוקת בין הרמב"ם לבין רש"י האם כל כלי מתכות טמאים (רמב"ם) או רק אלו המנויים בתורה (רש"י). הגר"א הציג עמדה הדומה לזו של רש"י, והגר"מ פיינשטיין אימץ את העמדה הזו לקולא, אם כי בהיסוס מסויים.

יש להעיר, שלאחרונה טכנולוגיית החומרים התקדמה והדור החדש של המטוסים (הן מתוצרת אירבוס והן מתוצרת בואינג) עשוי ברובו מסיבי פחמן. במידה והשלדה העיקרית של המטוס עשויה מחומר חדיש זה, הדיון לגבי הגדרת אלומיניום הופך למיותר, כיוון שכלי העשוי סיבי פחמן בוודאי נכלל בגדר 'כלי אבנים' ואינו מקבל טומאה.

דין ספינה

ניתן להעלות אפשרות נוספת שלפיה מטוס לא יקבל טומאה. המשנה בשבת לומדת:

מנין לספינה שהיא טהורה? שנאמר (משלי ל:ט): "דרך אניה בלב ים".

(שבת פג:)

מהגמרא שם משתמע שטהרתה של הספינה נובעת מגזירת הכתוב של "כל שְׂבִיִּים – טהור" (כלים יז:ג, רמב"ם הל' כלים א:ג). אולם, הרמב"ם בהלכות כלים הביא נימוק אחר:

ספינה של חרס, אל עף פי שהיא מקבלת, אינה מקבלת טומאה שאין הספינה בכלל הכלים האמורים בתורה, בין היא של חרס בין היא של עץ בין גדולה בין קטנה.

(הל' כלים יח:ט)

לא ברור מדוע הרמב"ם לא הביא את הנימוק של "כל שבים טהור", שהרי דין זה מקובל עליו בהקשרים אחרים (עי' הל' כלים א:ג).²⁷ על כל פנים, נראה שהרמב"ם סובר שישנו סוג מסויים של כלים שאינם נתפסים בידי אדם, וממילא אינם נחשבים ל'כלי מעשה' (עי' שבת ס, קכג). ואינם מקבלים טומאה. לפי תפיסה זו, 'כלי מעשה' פירושו חפץ שאדם משתמש בו לצרכיו והוא טפל כלפיו. חפצים גדולים שאדם נכנס בתוכם אינם טפלים כלפיו, ועל כן

27 ניתן להעלות השערות שונות ביחס לסברת הרמב"ם. יתכן שהרמב"ם הבין שישנו תנא החולק על כך שספינה טהורה מחמת הכלל של "כל שבים טהור", שהרי המשנה בכלים (ג:ב) כללה ספינה עם שאר כלי חרס שאין להם תוך. אילו ספינה היתה מופקעת מטומאה מחמת הכלל "כל שבים טהור", לא היה צורך למנות אותה במשנה בכלים שדנה בכלי חרס שאינם מקבלים טומאה מסיבה אחרת.

אין להם מעמד של 'כלי מעשה'. אם נכון הדבר, יתכן שמטוס יכלל באותה קטגוריה של דברים שאינם "בכלל הכלים האמורים בתורה" מחמת גודלם. נראה, שבתורת כהנים מצויה הוכחה לשיטת הרמב"ם:

אל תוכו – את שיש לו תוך טמא, ואת שאין לו תוך טהור – פרט למיטה ולכיסא ולשולחן ולספינה ומנורה של חרס.
(תורת כהנים שמיני פרשה ז' הלכה ד')

נחלקו הראשונים בהבנת דברי התורה כהנים. הראב"ד (על אתר) התקשה להבין את דברי התו"כ לפיהם לספינה אין תוך כפשוטם, כיוון שהם סותרים את הסוגייה בשבת ממנה משתמע שיש לספינה תוך, והסיבה שאינה מקבלת טומאה היא מדין "כל שבים טהור". הראב"ד מסביר שדברי התו"כ אינם מדוייקים, ובכיוון דומה הגר"א (הגהותיו שם) אף מוחק את הספינה מרשימת הכלים שבדרשה. לעומתם, הרמב"ם ותוס' הר"ד הבינו את הדרשה כפשוטה, אך נחלקו בטעם הדברים. תוס' הר"ד (שבת פג. ד"ה איכא בינייהו) הבין שלספינה אין תוך כיוון ש"מחיצות להבריה מים הן עשויות" ולכן היא בגדר כלי פשוט. לעומתו, הרמב"ם (הל' כלים יח:ט) הבין כאמור, שספינה אינה כלי כלל ועיקר על אף שהיא "מקבלת". מסתבר, שהנפקא מינה בין הרמב"ם והר"ד תהיה בספינה של מתכת, והוא הדין למטוס. לפי הרמב"ם ספינה ומטוס אינם כלים, בעוד שלפי הר"ד ספינה של מתכת ומטוס יקבלו טומאה על תקן פשוטי כלי מתכת. אם אכן כך, מטוס לא יקבל טומאה לדעת הרמב"ם אף אם הוא עשוי ממתכות המקבלות טומאה מן התורה כגון ברזל. אולם, הסבר זה בעייתי משלוש סיבות:

1. ההסבר כשלעצמו מחודש, וייתכן שלא ניתן להשליך מספינה על מטוס.
2. בפירוש המשניות לרמב"ם, הן בשבת (ט:ב) והן בכלים (ב:ג), אין שוני בין פירוש לבין הפירוש המקובל אצל שאר הראשונים. עובדה זאת מקשה במידה מסויימת על האפשרות להציע הבנה מחודשת בדברי הרמב"ם במשנה תורה.
3. גם אם הפירוש בשיטת הרמב"ם נכון, הרי שרוב הראשונים חולקים על כך, ומה עוד שהדברים הם נגד פשטות המשנה בשבת.

מסקנת מהלך ב' – המטוס כאוהל החוצץ בפני הטומאה

ההיתר של מטוס כאוהל החוצץ נשען על שתי הנחות בעייתיות:

א. **אין בעיה של אוהל זרוק** – וזאת משתי סיבות:

1. מטוס אינו נחשב אוהל זרוק (לפי הריטב"א, והצעתנו בשיטת ר"ת).
2. אנחנו פוסקים ש"אוהל זרוק שמיה אוהל" (לדעת הרשב"א, ולכו"ע מדאורייתא לפי הפני יהושע).

ב. **המטוס אינו מקבל טומאה** – וזאת משתי סיבות:

1. המטוס עשוי מאלומיניום, ודייקנו בדברי רש"י שאינו כלי מתכת על אף שהוא ניתך.²⁸
2. מטוס לא יקבל טומאה בדומה לספינה בשיטת הרמב"ם. שתי הנחות אלו אינן ברורות וחד-משמעיות, ולכן קשה להסתמך על היתר זה בלבד. אולם, ניתן לצרף אותו להיתרים נוספים, עליהם נרחיב את הדיבור להלן.

ד. מהלך ג' – המטוס כצמיד פתיל

התורה בפרשת חוקת עוסקת בכלים הנמצאים בתוך אוהל המת, וקובעת:

וְכָל כְּלֵי פְתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פְּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא :

(במדבר יט: טו)

מפסוק זה למדנו שצמיד פתיל חוצץ בפני הטומאה באוהל המת. כלומר, במידה והכלי סגור ופתוח 'נמרח' (נסגר בצורה הרמטית), הוא מציל על מה שבתוכו ואינו מקבל טומאה אפילו באוהל המת. אולם, כל זאת בתנאי שיעמוד בשתי הדרישות שלהלן:

- א. צמיד פתיל מציל רק בכלי שאינו מקבל טומאה מגבו (עי' כלים י: א, רמב"ם הל' טומאת מת כא:א), כגון כלי חרס שמקבל טומאה רק מתוכו ולא מגבו, וקל וחומר בכלים טהורים כגון כלי אבן או כלי עץ הבא במידה.
- ב. הכלי צריך להיות סגור ומרוח בטיט או בכל חומר "שהוא מתמרח" ונחשב 'פתיל' (כלים יב: רמב"ם הל' טומאת מת כב:ח).

28 כפי שהזכרנו לעיל, בתשובה אחת של הגרמ"פ הוא העלה שלאומניום מעמד של כלי זכוכית ביחס לטבילת כלים, למרות שבתשובה לגבי מטוס הוא לא הזכיר בעיה זו. כך או כך, ראינו שלרוב הדעות כלי זכוכית הבא במידה יחצוץ בפני הטומאה, או משום שאינו מקבל טומאה או משום שמדובר בטומאה דרבנן בלבד.

מאחר והתנאי הראשון מחזיר אותנו לדיון שהצגנו לעיל האם מטוס מקבל טומאה, נניח לצורך הענין שמטוס אינו מקבל טומאה ונבחן את התנאי השני. דלתות המטוס אכן סגורות למשך הטיסה אבל יש לעיין האם הן ממלאות את התנאי של 'צמיד פתיל'. מצד הסברה ניתן להעלות שלוש אפשרויות בהבנת דרישה זו:

1. **גזירת הכתוב:** יתכן שאין לדרישה זו שום הגיון, ואך ורק "דבר שהוא מתמרח" נחשב 'צמיד פתיל'. עלינו לזכור שמדובר בהלכות טומאה וטהרה שלגביהם העיד החכם מכל אדם (קהלת ז:ג): "אֲמַרְתִּי אֶחְכְּמָה, וְהִיא רְחוּקָה מִמֶּנִּי".
 2. **סגירה מוחלטת:** אין צורך דוקא בדבר המתמרח, דבר המתמרח הוא דרך אחת להשיג סגירה מוחלטת והרמטית וכל מכסה הרמטי אחר יחשב גם הוא 'צמיד פתיל'.
 3. **סגירה קבועה ומתמשכת:** ייתכן שהצורך בסגירה עם מירוח בנוי על כך שסגירה כזו מתמשכת לפרק זמן ארוך ונחשבת קבועה. לפי זה, סגירה ללא מירוח העומדת להיפתח אינה מועילה גם אם היא הרמטית.
- לפי האפשרות הראשונה נראה שסגירת המטוס אינה מספיקה בכדי להיחשב כצמיד פתיל, שהרי יש גזירת הכתוב ואין להרחיב אותה מעבר לדבר המתמרח. לפי ההסבר השני יש להניח שסגירת המטוס גמורה ומוחלטת, כיוון שהדלתות אכן סגורות היטב, ועל כן ניתן להחשיב את המטוס כצמיד פתיל. גם לפי ההסבר השלישי סביר להניח שמטוס יחצוץ בפני הטומאה משום שבשעת הטיסה לא ניתן לפתוח את הדלתות וניתן להחשיב זאת כסגירה קבועה ומתמשכת כמו בצמיד פתיל.
- לאור דברים אלו, יש לעיין במשנה בכלים:

מגופת החבית המחולחלת ואינה נשמטת ר' יהודה אומר מצלת וחכמים אומרים אינה מצלת.

(כלים י:ג)

רוב הראשונים פירשו שמדובר על חיבור רופף (עיי' למשל בפיה"מ לרמב"ם ור"ש על אתר), ואם כן אין למשנה שום נגיעה לעניינינו. אולם, הראב"ד הסביר באופן אחר:

פירוש – המגופה חלולה ופי החבית נכנס בה והיא מהודקת שאינה נשמטת מאיליה. רבי יהודה אומר מצלת בלא מירוח, וחכ"א אינה מצלת שדרך תשמישה הוא זה, כך נראה לי האמת.

(השגת הראב"ד להל' טומאת מת כב: ט)

הראב"ד הבין שהמשנה מדברת על כיסוי מהודק לגמרי, כמו צמיד פתיל, על אף שאין מירוח. לדעת ר' יהודה הכיסוי מציל למרות שאין מירוח, ואילו לדעת חכמים "דרך תשמישה הוא זה" ואינו מציל ללא מירוח. מהי משמעות הנימוק "דרך תשמישה הוא זה" בדעת חכמים? ניתן להעלות שתי הבנות:

א. **עומד להיפתח:** כיוון ש"דרך תשמישה הוא זה" הכיסוי עומד להיפתח, ולכן איננו בגדר צמיד פתיל, שם יש דרישה לסגירה ממושכת וקבועה. לפי הבנה זו, ייתכן שמטוס ייחשב צמיד פתיל על אף שאין לו מירוח מכיוון שבשעת טיסה אין הדלתות עומדות להיפתח.

ב. **סגירה רגילה:** "דרך תשמישה הוא זה" פירושו שהסגירה אינה סגירה החורגת מעבר לצורת הסגירה המקובלת בשעת השימוש הרגיל של הכלי, ועל כן איננה בגדר צמיד פתיל שם יש דרישה לסגירה מעולה יותר מהרגיל. לפי הבנה זו, מסתבר שסגירת מטוס לא תפתור את בעיית הטומאה כיוון שבוודאי לא מדובר על סתימה חריגה, ו"דרך תשמישה הוא זה".

מעמדו של מטוס כצמיד פתיל על אף שאין לו מירוח תלוי אם כן בשתי ההבנות בדברי חכמים ע"פ הבנת הראב"ד. אולם, מראשונים אחרים עולה בפשטות שאין צורך במירוח דוקא. המהר"ם מרוטנברג (אהלות ט:א ד"ה כוורת שהיא) חילק בין סתימת נקב בכלי חרס לבין סתימת נקב בכלי עץ. לדבריו, דווקא בכלי חרס יש דרישה לצמיד פתיל משום שאין דרך אחרת לסתום לגמרי את פתח הכלי שאינו ישר וחלק, בעוד שבכלי עץ אפשרית סגירה הרמטית גם בלא מירוח. כלומר, סתימה מוחלטת מספיקה כדי ליצור צמיד פתיל, ואין גזירת הכתוב מיוחדת של מירוח. בדומה לכך, גם התוס' (שבת צו. ד"ה לענין) מדברים על "סתימה מעליא", ומשמע מדבריהם שצמיד פתיל הוא רק אמצעי ליצירת אטימה מוחלטת, ולכן נראה שדלתות המטוס יועילו לכך באותה מידה. סמך לכך שדלתות המטוס סגורות במידה הדרושה כדי להוות צמיד פתיל מצאנו במשנה בכלים:

נסר שהוא נתון על פי התנור – אם מירח מן הצדדין הציל. היו שנים – עד שימרח מן הצדדין, ובין נסר לחברו. עשאן בסינין [=קליפות סנה] או בשוגמין [=שעם] – אינו צריך למרח מן האמצע.

(כלים י:ו)

המשנה קובעת כי במקרה שהכיסוי עשוי משני חלקים יש לחברם בצמיד פתיל זה לזה (ואין להסתפק בחיבור כל חלק לכלי בנפרד), למעט מקרה שבו "עשאן בסינין או

בשוגמין". במקרה כזה החיבור בין חלקי הכיסוי חזק דיו וממילא אין צורך למרח מן האמצע. כך גם פוסק הרמב"ם להלכה:

חיבר את שני נסרים במסמרים של עץ וכיוצא בהן או שלפף עליהן שוגמין אינו צריך למרח מן האמצע.

(ה' טומאת מת כב: ח)

הר"ש (כלים י:ו) הבין שהסינין או השוגמין אינם מחברים את שני חלקי הכיסוי אלא משמשים לסתימת החריצים שבין חלקי הכיסוי, כך שהכיסוי מהודק ואינו רופף ללא צורך בצמיד פתיל באמצע. על כל פנים, ברור שכל החיבורים האלו אינם מגיעים לרמת האטימה שקיימת בדלתות המטוס, ולכן סביר שמטוס ייחשב מוקף בצמיד פתיל. כמובן, ששקיות וכלים שאינם מקבלים טומאה ושיש להם סגירה מוחלטת (כפי שהוצע בכלי התקשורת כפתרון לבעיית הטומאה), נמצאים באותו מצב כמו דלתות המטוס עצמן, אלא אם כן מירחו אותם במיוחד. נראה, שהדרך הקלה ביותר למרוח אותם היא לסגור את הפתיחה עם סרט של נייר דבק, ובכך לצאת ידי כל השיטות. אולם, כדאי להעיר שמהסוגייה בשבת (צה:) ומהרמב"ם (ה' כלים יט:ב) עולה בבירור שהצורך בסגירה הרמטית קיים דוקא ביחס לפתח הכלי, ולא לשאר הכלי.²⁹ לכן, על מנת שלא תהיה בעיה נוספת של טומאת מת בתוך המטוס, מומלץ לחתוך חורים בשקית שלא בפתחה כדי לנשום.

ה. ספק טומאה

עד עתה דנו במצב של טומאה ודאית. כעת נעבור לדון במצב של ספק טומאה. כלל נקוט בידינו: ספק טומאה ברשות הרבים טהור, וברשות היחיד טמא (עי' טהרות ו:א, רמב"ם הל' שאר

29 הגמ' בשבת (שם) מפרטת "חמש מדות בכלי חרס"; כלומר, חמש גדלים של נקבים המפקיעים שם כלי מכלי חרס. המידה האחרונה היא: "ניקב כמוציא רימון – טהור מכלום; ואם הוקף צמיד פתיל – עד שיפחת רובו". מכאן, שאפילו אם כמעט רוב הכלי ניקב, הכלי עדיין מציל במידה והפתח העיקרי מוקף צמיד פתיל. עובדה זאת פותרת את הבעייה עליה העיר לי הרה"ג זלמן קורן לגבי פתחים מסוימים שדרכם מאוורר המטוס שואב אויר. ממחקר שעשה התברר שבחלקם יש חורים, כך שאין סגירה מוחלטת בכל המטוס. לאור הגמ' בשבת, חורים אלו אינם מהווים בעיה משום שרק הפתח העיקרי של הכלי חייב להיות אטום לגמרי בצמיד פתיל, בעוד שפתחים וחורים בשאר חלקי הכלי אינם מפריעים לכך שהכלי יציל מפני הטומאה, בתנאי שרוב הכלי לא ניקב ושם כלי עדיין עליו.

אבות הטומאה יח:א). בכדי להתיר לכתחילה טיסת כהנים מדין ספק טומאה ברה"ר, צריכים להניח שלוש הנחות:

א. ספק טומאה ברה"ר אינו אסור לכהן – נחלקו האחרונים האם דין זה תקף גם לגבי כהנים, או שמא ביחס לכהנים גם ספק טומאה ברשות הרבים טמא. המנחת חינוך (רסג:לד) הסתפק בשאלה זו, אך הצ"ח (ברכות יט: ד"ה ורוב ארונות) סבור שמפעילים את הכלל כאשר יש ספק האם הכהן נטמא. רק כאשר הכהן נטמא בוודאות והשאלה היא רק באיזו טומאה מדובר אין הכלל תקף.³⁰ לפי דברי הצ"ח, בנידון דידן לא יהיה איסור כיוון שישנו ספק האם הכהן נטמא או לא.

ב. מדובר במצב של ספק טומאה – הרב יצחק אלחנן ספקטור (דבריו הובאו בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב סב"י) התיר לכהנים לנסוע ברכבת, על אף שהמסלול עבר מעל בתי קברות. לדעתו, מחלוקת הראשונים האם אוהל זרוק שמייה אוהל או לאו שמייה אוהל הופכת את המציאות ברכבת לספק טומאה ברה"ר ואין איסור. כמובן, שהרי"א חייב להניח שספק טומאה ברה"ר אינו אסור לכהן, אך עיקר החידוש בדבריו הוא ההנחה שספק בהלכה (ספיקא דדינא) נחשב ספק לענין דין ספק טומאה ברה"ר, על אף שהספק אינו במציאות בשטח ברה"ר אלא בד' אמות של הלכה.³¹

ג. מטוס נחשב רשות הרבים – נקודה זו אינה פשוטה, שכן הרמב"ם פוסק:

כל מקום שהוא רשות הרבים לענין שבת כך הוא רשות הרבים לענין טומאה.

(הלי שאר אבות הטומאה כ: א)

30 עיין בשיעור בענין "איסור טומאה לכהנים".

31 עיין בשו"ת אבני נזר (יר"ד סי' תס"ז סעיפים י"ב, כ"א) שהתלבט גם הוא בשאלה זו, ונטה להשוות בין ספקות שונים. יש מקום לשקול האם יש ספק מציאותי בנידון דידן. בטיסות מהארץ לחר"ל ולהפך קיימת וודאות שהמטוס עובר מעל בית קברות. אולם, בטיסות בחוץ לארץ אכן קיים ספק האם המטוס עובר מעל בית קברות, במיוחד לפי הדעות שנוכרים אינם מטמאים באוהל. שאלת טומאת אוהל בנוכרים ראשיתה כבר במחלוקת תנאים (עי' יבמות סא.), שהתגלגלה בהמשך למחלוקת בין הראשונים (עי' תוס' שם ד"ה ממגע ומשא, רמב"ם הל' טומאת מת א:יג) ונמשכת עד לאחרונים (עי' שו"ע יר"ד שעב:ב וברמ"א שם). כיוון שכך, במקרה שיש ספק אם נתיב הטיסה עובר מעל בית קברות ומדובר בקברי נוכרים לדעתי אין סיבה להחמיר.

בהמשך (הלכה ג) הוא מפרט רשימה של יוצאים מן הכלל, ומשתמע מדבריו שכל מקום שרבים שכיחים שם מוגדר כרשות הרבים לעניין טומאה, אבל מקום שאין רבים שכיחים שם מוגדר כרשות היחיד. לפי הגדרה זו יוצא לכאורה שהאוויר ייחשב כרשות היחיד, אך כיוון שמדובר בנתיב טיסה, יש לשקול אפשרות שנוכל להגדירו כרשות הרבים. אם נכריע שנתיב טיסה מוגדר כרשות הרבים, נוכל להתיר טיסת כהנים במטוסים על סמך ריבוי הספקות בנידון. הר"ש (טהרות ו: ז'ה אי זו רה"ר) סובר שאם ישנם שלשה אנשים בתוך מקום מוגדר ניתן להחשיב אותו כרשות הרבים לעניין טומאה וטהרה, וכך גם עולה מפשטות הסוגייה בנזיר (טז). אם אכן כך, המטוס עצמו יידון לכאורה כרשות הרבים, ובכך נפתח פתח נוסף להתיר מדין ספק טומאה ברה"ר.

ו. סיכום ומסקנה

- הצגנו שלושה מהלכים שונים להיתר כאשר המטוס בוודאי עובר מעל בית הקברות:
- א. **אין טומאת אוהל לקבר:** דעת הראב"ד והפירוש המיוחס לרש"י שפותח טפח מציל מן התורה, וממילא יש להתיר במקום מצווה או כבוד מלכים (על פי ברכות יט:). כמו כן, יש לציין את דעת הראב"ד שכהנים אינם מוזהרים על טומאת קבר מדאורייתא.
- ב. **אוהל החוצץ בפני הטומאה:** היתר זה מבוסס על שתי הנחות:
1. אין בעיה של אוהל זרוק. הצענו שלוש סברות לכך:
 - (1) מטוס אינו נחשב אוהל זרוק (לפי הריטב"א, ואולי גם לר"ת).
 - (2) הרשב"א פוסק ש'אוהל זרוק שמיה אוהל', ולפי הפני יהושע מן התורה אוהל זרוק לכולי עלמא שמיה אוהל ורק החמירו מדרבנן.
 - (3) לפי הר"ש אדם או חפץ שחולף מעל המת בלא עצירה אינו נטמא, וממילא הכהן במטוס לא ייטמא.
 2. מטוס אינו מקבל טומאה. הצענו שתי סברות לכך:
 - (1) רק המתכות האמורות בתורה הן המטמאות. נקודה זו נתונה במחלוקת בין הרמב"ם לבין רש"י והגר"א. הגר"מ פיינשטיין מעלה אפשרות כזאת הן לגבי טבילת כלים והן לגבי טומאת המטוס.
 - (2) הרחבת דברי הרמב"ם ביחס לספינה שאינה בגדר 'כלי מעשה' גם למטוס.

ג. **צמיד פתיל**: היתר זה מבוסס על ההנחה שמטוס אינו מקבל טומאה כדלעיל. בנוסף, צריכים להגדיר את סגירת הדלתות כצמיד פתיל, ולשם כך הבאנו את דברי הראב"ד והמהר"ם.

נוסף על כך, דנו באפשרות להתיר מדין ספק טומאה ברשות הרבים. היתר זה מניח שלוש הנחות:

א. **ספק טומאה ברשות הרבים מותר לכהן**: המנחת חינוך מסתפק בנקודה זו, אך לפי הצל"ח יש להתיר במטוס.

ב. **מדובר בספק טומאה**: הבאנו את דברי הרי"א ספקטור שספיקא דדינא מועיל לספק טומאה ברשות הרבים, אך סברתו מחודשת ומרחיקת לכת.

ג. **המטוס נחשב רשות הרבים**: לא הכרחי לדעת הרמב"ם. לדעת הר"ש אכן כך. לאור כל זאת, דעתי האישית היא שבשעת הצורך יש להתיר. בין היתר, משום שההיתר במטוס הוא פשוט יותר מאשר ברכבת מכמה סיבות. ראשית, האפשרות שמטוס לא יקבל טומאה יותר סבירה מאשר רכבת. שנית, ההיתר של צמיד פתיל אינו קיים ברכבת. כיוון שחרף החסרונות הללו רבו ההיתרים ביחס לרכבת, נראה שכבר הורו זקנים ויש להתיר במטוס. אמנם, ההיתרים אינם פשוטים לגמרי ואפשר להבין, מבחינה הלכתית, את מי שרוצה להחמיר.

אולם, ראוי להבהיר נקודה חשובה. בגמרא בסנהדרין (ה-ה:) מסופר שרבי לא רצה להסמיק את רב להתיר בכורות. הגמרא מסבירה שסיבת סירובו של רבי לא היתה נעוצה בליקוי בבקיאותו של רב בהלכות מומין או בליקוי בידיעותיו בנוגע להיבטים המציאותיים של מומים בבהמות. אדרבה – רב היה בקי היטב בשני התחומים! דא עקא, שדקדוקו של רב היה כה רב, עד שנוצר חשש שאנשים פשוטים לא יבינו את פסקיו ויסיקו מהם מסקנות שגויות. הגמרא מלאה בקביעות של "הלכה ואין מורין כן" מפני אותו חשש של רבי.

כל מורה הוראה לרבים חייב להיות רגיש לא רק לאמיתות הפסק מבחינת הנתונים היבשים של שקלא וטריא למדנית, אלא גם להשפעתו על הציבור. הדברים היו נכונים תמיד, אבל בזמנינו שבו מחמת בורות או רשעות, ולעתים שתיהן, רבים המלעיגים על תורתנו הנשגבה והקדושה – הדבר נכון שבעתיים. הפסק שהופץ להתעטף ב'צמיד פתיל' כדי לחצוץ בפני הטומאה אולי אפשרי מבחינה טכנית, אבל השפעתו על הציבור היא בהחלט הרסנית ובלתי רצויה, ועל כן אפשרות כזו פסולה. אולי "הלכה" אבל בוודאי "אין מורין כן".